

פירוטי הייעודים העתידיים - מקורם בתורת ישראל (קטו-קיו)

אשר לאותן הבטחות (שבייעודי הדתות האחרות) שעוררו את התפעלותן — חכמינו הקדימו³⁴⁴ ותיארו את גן-עדן ואת גיהנום ומדדו אותם לאורך ולרוחבה ותיארו את העונג ואת הייסורים באופן ממצה יותר מאשר הדתות הקרובות³⁴⁵. אני דיברתי אליך מאז באתי רק על-פי הנאמר בכתבי דברי הנביאים, כי לא מרובות בהם הבטחות מפורשות לעולם הבא כפי שהן מרובות בדברי החכמים³⁴⁶. אכן בדברי הנבואה (מוזכרת) חזרת העפר מגוף האדם אל העפר וחזרת הרוח אל הבורא שנתן אותה³⁴⁷. וכן נזכרת בדברי הנבואה החייאת המתים בעתיד³⁴⁸ ושליחת נביא הקרוי אליהו, שכבר נשלח בעבר, ואלהים העלה אותו³⁴⁹, כשם שהעלה את

הערות - ילמד עננים דרכו

344 עיקרון זה נמצא בכל ענייני הדת. עושר החכמה היה מצוי בישראל בתורה שבעל פה. משה כתב רק מעט מאוד מכלל התורה - את מה שה' ציווה עליו לכתוב. בנביאים והכתובים נוסף עוד מעט מאוד. העושר הזה, שיש בו סודות ונגלות, משלים וחידות, אמונות וידיעות - יצא במהלך הדורות אל אומות העולם, והן נשאו ונתנו בדברים, עיוותו ושינו כרצונם, וטענו ששלהם הוא וזולו במקור שכביכול אין לו מחכמה זו. אולם החוקר הפשוט יגלה כי כבר קדמו להם דברי חכמינו. עיין לקמן ב,סו בעניין חכמת שלמה: "הלא הוא דיבר על כל החכמות בסיוע אלוהי, שכלי וטבעי. תושבי (כדור) הארץ היו באים אליו כדי להעביר את דברי החכמה שלו אל האומות, אפילו מהודו. עקרונותיהן וכלליהן של כל החכמות הועברו מאיתנו תחילה אל הכשדים ואחרי כן אל פרס ומדי. אחר כך אל יון, ולאחר מכן אל הרומאים. בגלל הזמן הרב שעבר וריבוי חוליות הביניים אין זוכרים שהחכמות שלנו תורגמו מעברית".

345 בהערות אבן שמואל הביא מקורות אלו: ברכות יח,ב; עירובין יט,א; פסחים צד,א; חגיגה טו,א; סנהדרין קב,א; בכורות נה,ב; תמיד לב,א; בראשית רבה ו; ויקרא רבה ד,ה; ועוד הרבה במדרשים קטנים ע"ש.

346 זאת אף שחכמינו קיבלו את דבריהם בעניין עולם הבא מהנביאים עצמם, בעל פה, כדבריו לקמן ג,כא: "ודברי החכמים שנמסרו מפי הנביאים מלאים הגדרות של גן עדן וגיהנום". והטעם פשוט, על פי סעיף קט: מי שדבק במלך עוודנו פה בעולם הזה - מה לו להדגיש בחייו את הציפייה לדבקות לאחר המוות? הרי הוא כבר דבק בו אפילו בעודו בגוף, וכל שכן שלאחר המוות! רק כאשר נחלש גילוי השכינה בישראל והתעצם חושך הגלות, התרחב הצורך לעורר את ציפיית הדבקות שתהיה אחר המוות והתרחב והודגש הדיבור בענייני עולם הבא.

347 קהלת יב,ז: "וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלוהים אשר נתנה".

348 עיין בסנהדרין צז,ב: "מניין תחיית המתים מן התורה וכו'".

349 כוונת ריה"ל שאף שאליהו נפטר, הנביא מלאכי (ג,כג) מתנבא שהוא ישלח שנית על ידי ה': "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא". ובאמת בספר מלכים מתואר שאחר שעלה לשמים לא מצאו את גופו. מסורת חז"ל היא שלא מת - ויקרא רבה כז,ד: "מה שהיה כבר הוא" - ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר: אם יאמר לך אדם שאילו לא חטא אדם הראשון ואכל מאותו העץ היה חי וקיים לעולם? ! אמור לו אתה: כבר היה - אליהו, שלא חטא, הוא חי וקיים לעולם. 'ואשר להיות כבר היה' - אם יאמר לך אדם שהקב"ה עתיד להחיות לנו מתים? ! אמור לו:

מסלול 1: יום ד לפרשת ויצא

מסלול 2: יום א לפרשת ויצא

זולתו³⁵⁰. ונאמר שהוא לא טעם טעם מָוֶת. ויש בתורה תפילה של מי שהתנבא ברשות אלהים³⁵¹. הוא התפלל שמיתתו תהא קלה ואחריתו כאחרית בני ישראל. מלך אחד שאל נביא מת - שאול את שמואל - והוא התנבא לו על כל מה שיקרה לו כמו שהתנבא לו בחיים, אף על פי שמעשהו של מלך זה, לשאול את המתים, מגונה לפי תורתנו³⁵². הדבר מצביע על כך שבימי הנביאים היו העם מאמינים שהנפשות נשארות אחרי כיליון הגופים. לכן היו שואלים את המת.

תחילת תפילתנו - שהנשים, וכל שכך בני העלייה, אינם יכולים שלא לזכור אותה בעל-פה - היא: "אלהי, הרוח שנפחת בי מקודשת. אתה בוראה ואתה שומרה ואתה

הערות - ילמד ענוים דרכו

כבר היה - ע"י אליהו וע"י אלישע וע"י יחזקאל". ובמדרשי חז"ל מופיע אליהו לרוב, כמי שחווה ומתלבש בגוף מדי פעם ופועל בעולם.

350 כוונתו לחנוך, שנאמר בתורה: "ואיננו, כי לקח אותו אלוהים" (בראשית ה, כד). ועיין בראשית רבה כא, ה; ילקוט שמעוני יחזקאל רמז שסו.

351 ריה"ל בא להסביר כיצד בלעם, שהיה גוי, היה נביא: הוא התנבא ברשות אלוהים. וביאור דבריו, כפי שכותב במאמר ב, יד שאף שהנבואה שורה רק בארץ ישראל, היו נבואות בחו"ל "בעבורה". וביאר את הדברים ביתר שאת במאמר ה, כג שיש שכינה נסתרת בגלות שמחברת ודוחפת את ישראל לארצם. והיא הנבואה שהתנבא אברהם בחרן: "לך לך מארצך". נבואה זו, הארעית, אינה במדרגת הנבואה של ארץ ישראל הקבועה, אבל מאפשרת את ההתקדמות אליה. וכן בלעם זכה לנבואתו - בעבור ישראל, וזהו: "ברשות אלוהים". ועל כן נאמר: "ויקח אלוהים אל בלעם" - לשון מקרה וארעיות, שאינו מתגלה לו מצד עצמו, אלא רק בשביל ישראל. [ואפשר שגם גרים אינם אלא נשמות שהיו ישראליות שהתפזרו באומות, ועל כן הדבר האלוהי הישראלי דחף אותם (על ידי חלום אמת) לישראל, כמו שדחף את אברהם לארץ ישראל. המלך חלום חלום כי העניין הישראלי שחל על ישראל משך אותו לישראל, כי בשורש נשמתו הוא היה שם (עיין לקמן מאמר ה, ב). רמז לדבר מצאנו בגמרא בשבת קמ"ב, ב: גרים שלא עמדו על הר סיני "מזליהו הווי". ואכמ"ל.]

וז"ל בראשית רבתי, פרשת לך לך: "ונתתיך לגוים ומלכים" - בזכות המילה זכו ישראל לנביאים ומלכים. נביאים דכתיב: "ונתתיך לגוים", ונאמר להלן: "נביא לגוים נתתיך"... והלא אומות העולם העמידו נביאים? שנויה היא קודם מתן תורה, אבל לאחר מתן תורה פסקה מהם רוח הקודש (עיין ברכות ז, א). והלא בלעם? לא נתנבא אלא על ישראל". יש שתי בחינות בין ישראל לאומות העולם - האחת היתה גם באומות והתנוונה (עיין דרך השם ב, ד) והשנייה - עליונה המצויה בישראל בלבד מראשית הדרך (כדלעיל בסעיף צה). ואלו שתי הדעות בשבת קמ"ב, ב: מתי פסקה זוהמא מישראל - באבות או במעמד הר סיני. וכידוע "ופליגא" היינו שני צדדים ושתי בחינות בעניין. וכן כאן במדרש יש תשובה במדרגה השייכת באומות העולם שעליה נאמר שנפסקה בסיני, ויש בחינה ישראלית עילאית ועליה נאמר "בשביל ישראל".

והטעם שעד מתן תורה היה לאומות העולם בחינת "נבואה תחתונה": עד מתן תורה היו ישראל בלולים באומות ולא הובדלו מהן, ועל כן יכלו האומות לקבל נבואה זו, שהרי שם ישראל נמצא בכלל האומות. אולם במתן תורה הובדלו ישראל והופיעה המעלה העליונה שבנבואה, ומעתה אומות העולם היו צריכות להיות ראויות מצד עצמן לנבואתם, וכיוון שלא היו ראויות - נסתם המעיין. ועיין עוד לקמן במאמר ב, יד בעניין נבואה בחו"ל, ודוק.

352 עיין שמואל א כח, ז-ט.

מסלול 1: יום ד לפרשת ויצא
מסלול 2: יום א לפרשת ויצא

לוקחה ממני ואתה מחזירה אלי בעולם הבא. כל עוד היא מלווה אותי אשבתך ואודה לך, אלוהי העולמים. השבח לך, המחזיר את הרוח לגופים מתים."

גן עדן עצמו, אשר האנשים מרכיבים להזכירו, לקוח מן התורה³⁵³, והוא הדרגה אשר הוכנה לאדם. לולא הקִמְרָה, היה נשאר בו לנצח. גיהנום הוא מקום מפורסם, קרוב לירושלים³⁵⁴, חפירה שאין האש כבה בה. שורפים בו את העצמות הטמאות, את הפגרים ואת יתר הטומאות. הביטוי [גיא־הנום] הוא עברי, מורכב (משתי מילים).

קטז

אמר הכוזרי: ובכן אין חדש אחרי תורתכם אלא פרטי ידיעות על גן־עדן וגיהנום ודרגותיהם, וחזרות על זה וריבוי בזה.

קיז

אמר החבר: אכן. וגם זה אינו חדש, כי החכמים הִרְבוּ בזאת, כך שלא תשמע על זאת דבר שלא תמצא אותו בדברי החכמים, אם תחפש אותו.

שאלות מנחות:

- ✦ למה חשוב להדגיש שהמקורות שמהם שאבו הדתות את הפירוט על עולם הבא הם יהודיים?
- ✦ האם יכולה להיות חכמה וידיעה באומות שאין מקודה מישראל?
- ✦ מדוע הנביאים רק "הזכירו" את ענייני הייעודים העתידיים ואילו חכמים פירטו והרחיבו?
- ✦ האם גם בעולם ההלכה קיים אותו יחס בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה? מה הטעם שבימים קדמונים הפירוט ההלכתי היה מועט כל כך?
- ✦ כיצד ניתן להסביר על פי זה את דברי הגמרא: "במחשכים הושיבני עולם - זו תלמודה של בבל"?
- ✦ כיצד בלעם, שהיה גוי, זכה לנבואה?

הערות - ללמד ענוים דרכו

353 כביאור גן עדן תחתון וגן עדן עליון - עיין בשער הגמול לרמב"ן.
 354 ירמיהו ז, לא-לב: "ובנו במות התופת אשר בגיא בן הנום לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי. לכן הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמר עוד התופת וגיא בן הנום כי אם גיא ההרעה..." ועיין גם שם יט, ב; יט, ו; לב, לה; יהושע טו, ח; יח, טז; מלכים ב כג, י; נחמיה יא, ל (ושם הוא בשתי מילים).

מסלול 1: יום ד לפרשת ויצא

מסלול 2: יום א לפרשת ויצא